

NA-2011

Somogyi Múzeum
Néprajzi adattal



Griffő Tengerdí Terenc

Griffő ideje: 1955.

Tautaloni Monografia

18 lap

Földrajzi mutató; Balataveresten
baranyai; XXXIII

Iratgyűjtő

**MSZ 5617
PAPIRIPARI VÁLLALAT**

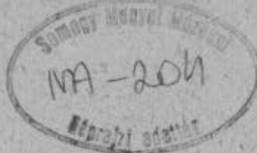


KISKUNHALASI GYÁRA

Leetelvezés

Ábrázolás az egyrészt 32 tétel alatt

92



11/4/1

I. A lakóhely nevének, elhelyezkedésének, nagyságának vizsgálata:

1. A lakóhely nevének megjelölése, neve eredetének elemzése és magyarázata, a lakóhely nevében beállott változások leírása és magyarázata.

A lakóhely neve Balatonkeresztur. A helység első okleveles említése 1400-ból származik. 1400-ban somogyi konvent birtok, de 1416-ban e tájon a veszprémi püspökségnek is van jószágai. 1424-ben poss Sancte Crucis alakban fordul elő. 1506-ban a Kereszturi család földesuri hatósága alá tartozott egész 1550-ig.

Az 1562. évi török kincstári adólajstromokban, mint hódolt helyiségnek 3, az 1580-as években 1 házzal van felvéve. 1600-ban Sághy Miklósné jószágga. Az 1703 táján készült összeírás szerint már Festetics Pál birtokában találjuk, ekkor hat háztartást írtak össze. 1726-33. évben Festetics Kristófé, majd 1776-ban gróf Festetics Pálé volt. Később Festetics Taszilóé lett ki Festetics Györgytől egy úri lakott kapott.

A község nevét 1500-as évek elején kapta a Kereszturi család birtokaként. 1550-es években a Kereszturi család kihalásával és a török hódoltság idejére esik a község elpusztulása. Valószínű ehhez hozzájárult az akkoriban emlegetett magas víz-állás is, amely a Balatonberényi hegynyulat keleti oldalára épülő községet előntötte.

2. A lakóhely földrajzi elhelyezkedésének és fekvésének vizsgálata:

A község Balatonberénytől délkeletre fekszik. Északról nem egészen közvetlenül a Balaton, délről Balatonujlakkal, Keletről Balatonfenyvesselel, Nagyberek nyugatról Balatonberényvel határos.

A község településére kedvező felszíni kialakulása, Balaton közelsége adott lehetőséget.

A Balatonberényi gerinc egészen Böhönyéig, kevésbé kiemelkedőleg Nagyatádig húzódik. Ott elbukik a homok alatt. Jellemző az északi-déli irányu vonalaira, hogy a halomvidéken felismerhetjük az eredetileg sima felszínű hátat, amelyen szintén sekélyebb barázdák dolgozott ki a szél. Az eredeti tető maradványai erdővel, vagy gyümölcsösökkel és szőlőkkel borított, könnyen felismerhetők. Ha felkapaszkodunk a tetőkre egy hanga hátak vannak előttünk, amelyeken könnyű a járás s ezért is az utak legnagyobb része is itt van.

Az eredetileg sima térszín csak is olyan korszakban keletkezett, amikor a folyóvizek nem szabályták a térszint. A diluviális felszín tehát az, amelybe a folyók, patakok csak azóta vágódtek bele. Ez a halom megiffjodott. Szenilis térszín volt a diluviumba, aztán megiffjodott. S mivel ma már a lejtők annyira lankásak, hogy a tarzók törmelék legmeredekebb lejtőinél, meredekebb nem fordul elő, azért a térszint eléttnék, autarusznak nevezzük. De ezt a fokot meg nem mindenütt, és nem mindenhol érte el, mert helyenkint meg meredek lőszfalak, törmelékmentes agyag és homoklejtők vannak elő, a növényi takaró alól.

Balatonberénytől-Balatonkeresztúrig szakadékos partokat mos alá a tó hullámverése. Jól látni, hogy a szakadékban feltárt anyag, fenn vastag lösz, alul pontuszi rétegek teteje. A halomvidék keleti lábánál kezdődik a legnagyobb turzás a Nagyöberek előtt. Hajdanában ez volt a Balaton legnagyobb öble.

Gyönyörű látvány volt a nagy turzás. A turzás nyugati része Balatonkeresztúr határába végződik. A kötött itt, ott újra megtámadott homokbuckákat gyérfü, apró bozót fedte, a parton a hullámok morajlottak s szállították szemekint a homokot a berényi, vagy a fonyóai hegyből a turzás további építéséhez. A homokbuckákon bivaly-csordák legelésztek messze minden emberi szállástól, amely a hegy oldalán volt található lösz 1400-as években.

A turzástól délre a Nagyöberek rejtelmes ingoványa terült el, meddig csak a szemellát. A felszín egy egy darabja szigetszerűen emelkedik ki a rengeteg ingoványból. Messzről, felvillanó pásztortüzeket lehetett látni.

A terület letelepülése ugyanolyan, mint a Kisbalatoni sáv. A községek legnagyobb része a sáv két szélén sorakozik és pedig nyugaton mindjárt Balatonkeresztúrral kezdődik, Balatonujlak, Kéthely, Marcali és így tovább folytatódik.

70-es években ezeknek a községeknek urai családjainak volt kedves fürdő és kiránduló helyük. A Somogyszob-Balatonszentgyörgyi vasutvonal kiépítésével most már az egész vasutmenti községek lakószai felkeresik.

Miért itt települt a község, ahol fekszik?

1. Kiemelkedő magaslapon, gerincen fekszik. Nem kell tartani a víz elöntésétől. Habár volt olyan időszak 1550-es években, a török hódoltság idején amikor a község teljesen elpusztult, a vizállás miatt.
2. Nyugat felől terjedelmes erdőség borította a tájat, amely lenyult egészen a faluig. Így védelmet biztosított a településre. Az építkezéshez szükséges faanyag megszerzése nem jelentett számukra problémát. Az erdőség irtásával, földek feltörelésével, a falu nyugati irányban újra épülni kezdett.
3. Régi elbeszélések alapján, a falu első telepesei halászok voltak. Eleinte messzről jöttek halászni néhány napra, később a foglalkozás, amely főfoglalkozássá vált idekötötte őket és állandóan letelepedtek.
A halász társaság ma is fenn áll, de már nem mint főfoglalkozás, hanem mellékfoglalkozás.

II. A lakóhely természeti földrajza.

1. Felszín.

A mai felszín kialakulását, a természeti erőknél kívül/a víz és szél munkáján kívül/az emberi munka, beavatkozás a természet munkájába segítette elő.

Régén a Balaton nagyobb volt. Balatonkeresztúrtól és Balatonboglár között nagy öble volt a Tónak, amely közel 20 km távolságra lenyult délfelé kb. Marcaliig. Környezetét nádasok borították. A partmenti homokot a víz az öblől bejáratához sodorta. Így hosszú sánc u.n. turzás alakult ki, s ez az öbölt elzárta a Balaton nyílt vizé-

től. Az elmozsarasodott vizes területet Nagybereknek nevezték. Ezeket csatornákkal sorjában lecsaólták, kiszáritották.

A legnagyobb csatorna Balatonkeresztúr határában van, amelyet Nagybereki övcsatornának, népies néven Nagyárokknak neveznek. 1910. évben épült. Kb. 15 méter széles. Három betonhid és 1 vasúthid vezet keresztül.

Az övcsatorna Balatonboglárnál kezdődik és Balatonkeresztúrnál végződik. Balatonboglárnál 2 m-rel magasabb a Balaton vizének a színe, mint a Nagyberék felszíne, ugyancsak Balatonfenyvesen is ugyanez a helyzet. Ezért mind kettő helyen vízház épült, a benne levő gépek emelik fel a vizet, hogy a Balatonba folyhasson. Balatonkeresztúron nagy esése van a viznek, mélyebb így vízházra nincs szükség.

A Nagyberék mélyebb fekvésű, mint a Balaton/a parti turzások miatt /Igy a víz folyása igen lassu, sokszor olyan látszatot kelt, mintha a Balatonból folyna ki a víz. A Nagyberék víztalanítását a Balatonfenyvesi és Balatonboglári csatornánál épült vízházban lévő szivattyugép segítségével lökték a vizet a magasabban lévő Balaton felé. Az ilyenénképpen víztől mentesített Balatonparti turzáson, amely homokos terület, alkalmassá vált a szőlőtelepítésre. Ezt ki is használta a Zalai parton lakó szegénynép, akik szőlőt telepítettek és a Zalai partról jártak ide át, azt művelni. Ezek később itt is telepedtek le. Még ma is élnek itt az első telepesek közül, akik 1911-ben telepedtek le.

Ma részben kevés tőzeg, lúp föld és itt ott még viz borít. Csatornázás segítségével ma nagy része megművelhető területté vált. A felszabadulás óta a Nagyberék Magyarország legnagyobb áll. gazdasága kezelésében működik.

A csatorna építése 1910-1912-ig történt. Lenardusi János Budapesti cementgyáros építette. 2-300 kubikus dolgozott naponta. Mórnicz János ma is élő, Balatonkeresztúri lakos is dolgozott kezdettől a végeztéig.

A lözség déli és keleti, része alacsony terület, a nyugati és északkeleti magasabb ban fekvő dombvidék. Sík, mezőségek délen terülnek el. Keleti része is sík, de berkes tőzeges legelő terület. Gabona termelésre nem alkalmas. A mezőség a dombos nyugati részén van tulnyomóan.

A völgyek vonulási iránya észak-déli irányu keresztmetszeti völgya domborok észak-keleti irányt öltének, itt hosszanti völgyekkel is találkozunk.

Természetes utak a nyugati határban 3 irányban vezetnek és egy beton műút 1953. óta. Ezek az utak kelet-nyugati irányuak. A természetes utak, a víz munkája révén mély szaggatásokat, bevágódásokat idéznek elő.

Déli irányba vezet a Manceli-Böhörnyi országút, észak-keleti irányba a Balatonú műút.

A felszín kialakulása, csak az emberi munka révén segítette elő a gazdasági élet kialakulását. Lecsapolta a mozsaris területet/Nagyberék/csatornákat létesített, Be nem avatkozás esetén a turzás elzárta volna a Balaton nyílt vizét, az öböltől. A turzásokon ma véges végig szőlők vannak gyümölcsösökkel, de ezen halad a Bala-

toni műút is és a vasút is.

Földrengés is többször volt észlelhető. Néhány másodpercig tartott. Augusztus 1944. a háztetőn a cserepek mozogtak, majd 1953. őszén a szobában a képek mozogtak, 1 képmény ledőlt. A földrengés reggel 6 órakor, néhány másodpercig tartott.

2. Az éghajlat vizsgálata.

Az éghajlat megfigyelése rendszeresen csak a 30-as évektől folyik. A meteorológia intézet észlelője/Béri Ilon ált. isk. tanár/a csapadékot naponta méri és jegyzi fel, melyről havonta küld jelentést a Meteorológiai Intézetnek.

Maximum-minimum Six hőmérő csak 1953-tól van a faluban. Ezzel a napi legalsó nyabb és legmagasabb hőmérsékletet mérik. Ebből számítják ki a napi középhőmérsékletet. Amíg rendszeres megfigyelés nem volt a faluban az idősebb lakók tapasztalata alapján ismerjük a község éghajlatát.

A telek nálunk földrajzi helyzetünk következtében igen szeszélyesek. Rendkívüli szélsőségek lehetségesek. Hideg és enyhe, száraz és nedves telek váltogatják egymást, látszólag minden szabályosság nélkül. Néha egész télen sem havat, sem jeget nem látunk. Máskor tartós hóözön indul a vidékre és vastag jégpáncél borítja a község vizeit.

Az öregek elbeszélése szerint a hideg telek csoportosan jelentkeznek. Pl. 7 tél volt egymásután enyhe. 1914-15 től 1920-21-ig. Községünk hideg, vagy enyhe éghajlatát különböző irányú légtömegek beáramlása befolyásolja.

A szélsőséges hideg telek kialakulásában döntő szerepet játszik az észak, észak-keletről hazánkat elárasztó szárazföldi eredetű légtömegek tartós uralomra jutása. Ehhez járul a hóhatár is, mert a leghidegebb telek mindig erősen havas telek is. A helybéli középlelő lakosság a leghidegebb télként az 1928-29-es telet emlegeti. Még -30, -35 fok hideg is volt februárban és 2-3 méteres hó. Sok ember keze, lába, füle elfagyott. Több állat elpusztult a hideg következtében. Az boros pincékben megfagytak a borok. Még a hegyi pincékben is, pedig erre még nem volt példa. Ez a tél sok szenvedést, nélkülözést hozott a lakosságnak, ezért vásték jól emlékezünk rá. A szájhagyomány szerint 100 éve nem volt ilyen kemény tél, mint 1928-29 évben. Ez valóban igazolja azt a feljegyzést, hogy 1829-30. évben kegyetlenül hideg volt a tél.

Nemcsak a hideg, de rendkívüli enyhe telekre is emlékszik a lakosság. Pl. az 1900-as télről azt állapították meg, hogy épp oly meleg tél volt, mint Velencében, vagy Firenzében. Ennek oka az enyhe tengeri, nyugati, vagy délnyugati légtömegek beáramlása. Csapadékot is hoz a déli szél, amelyet a lakosság jótékony, meleg esőnek nevez. A község csapadékban eléggé bővelkedik. A csapadék általában ősszel és tavasszal hullik. A csapadékot a beáramló légtömegek és a tó vizének állandó párolgása idézi elő. A felmelegedett Balatonfelvidék lankáiról meleg légtömegek szállnak fel. Emelkedés közben szivóhatást gyakorolnak a környező légtömegekre. Maguk is bőségesen tartalmazzák párát és Balaton felől is dus páratartalmu légtömegeket vonzanak magukhoz. A felmelegedett levegő felszállás közben lehül. 100 m-ként

16 fokkal. A lehült levegő nem képes többé magában tartani páratartalmát, eső alakjában kicsapódik.

A Balaton vize melegebb a Dunánál. Évi átlagos hőmérséklete 12,5 C fok. Nyáron 23-29 C fokra is felmelegszik. A közepes hőmérsékletű tavak közé tartozik. Hőmérséklete mindig az időjárástól függ. A tó mentén, így a község területén az időjárás enyhe, száraz, napsugaras. Az óceáni éghajlatu Angliában, Észak-Franciaországban öt nap közül csak egy derült, míg a Balaton partján öt nap közül egy borult. Felhőtlen séget az időjárás szakemberei azzal magyarázzák, hogy a többi elpárolgott víz nem felette, hanem az erősebben felmelegedett szárazföld felett sűrűsödik felegekké. A felhőtlen tó többször fürdik napfényben, mint Budapest. A nyári felmelegedés mégsem olyan kínzó a tó mentén, mint a fővárosban. A hatalmas víztükör tekintélyes hőmennyiséget köt le. Ezáltal kellemesebbé teszi az éghajlatot. Az éjjeli lehülést is mérsékli.

Csapadékban gazdagabb a község, mint az ország keleti területei. Amikor az Alföld csak minimális csapadékot kap, lakóhelyünk bővebb csapadékban részesül. A száraz évszakok nem mindenütt harnak károsan a növényzetre. A község Ély-i lapályos területén az u.n. Hullántelegen a csapadék napokig a földszinén van. Viszont a szárazságot ez a terület bírja a legjobban. A telepi homoki szőlők mindig jobban sikerkülnek szárazság esetén, mint az erősen csapadékos tavaszi és nyári időjárás alkalmával.

Balatonkeresztur északra és észak-keletre eső területei állandó fagyveszélyes területek. Különösen ártalmas a műrt és a Balaton közötti szőlőknek a késő tavaszi fagy. Ezt a lakosság fagyos szenteknek nevezi. Május 12-13-14 én van a év-ről évre elfagy ezeken a napokon a szőlő fiatal hajtása. Utoljára 1953. május 12. én történt ki magát a Pongrác. Éjszakai füstöléssel védekezett a lakosság, de szomorúan állapították meg, hogy a füstölés nem használt semmit.

Jégverés ritkán sújtotta a falut. Nagyon kártékony jégverésre kevésre emlékszik a nép. Pontosan az időpontot sem tudja megjelölni. 1910-20 között volt gyakrabban a határt elvágta.

3. Vizrajz.

A község északi részén húzódik a Balaton. A tó 12 km hosszúságban övezi a község területét. Egy folyóvíz táplálja a Balatont a Nagyarok, amely a község határán folyik végig és ömlik a Balatonba. Nagyarok vize nem apad ki, mert a mocsras berkes rész vizét gyűjti össze.

A Balaton mélysége a part mentén 30-40 cm. 4-500 méterre be lehet menni, hogy a víz derékig érjen.

Régezte kizárólag uricsaládok nyaraló helye. A községben lakó vendégek száma alig számbavehető volt, de mióta a kormány a Balaton parton nagyszámú Balatonkeresztur határában felfelé egész Máriatelep délivasút állomásig, valamint le-

felé mintegy 8 km hosszan 317 kathold kiterjedésű szálló területet telepített be és ezek a szállóbirtokok lassankint legnagyobb részt urai kézre kerültek, akik a szállókban szép és kényelmes villákat építettek. Azóta a fürdőzők nem a községben, hanem ezekben a nyaralókban helyezkednek el. 1912. évben a Balaton parton egy 36 szobás szálló épült és egy modern fürdőház, valamint 7 holdon megkezdték egy parknak az ültetését is.

Ma a helyzet egészen más. Uri kezébe levő területek, épületek a dolgozó nép tulajdonát képezik. A 36 szobás szálló /Szigethy féle pansió/ nem egy ember érdekét szolgálja, hanem a tanulásban elfáradt uttorók üdültetését biztosítja, mint uttoró üdülő.

A község keleti részén a Nagyberék folytatásának része berkes, vízenyős, alacsony talaj.

A lakóhely vízellátása biztosítva van. Minden lakóház udvarán hengeres kut van, amely az ivóvizet szolgáltatja. A kutak mélysége északról déli irányba haladva egyre mélyül, ahogy a Balaton vizétől távolodunk. Átlagos mélysége 10 méter. A víz ivásra a Balaton közelségében nem alkalmas, a község területén iható a víz. Kissé édes. A kutakban a víz mélysége 2-3 méter.

A víz felszínét formáló munkája Balatonberénytől Balatonkeresztúrig szakadékos partokat mos alá, a tó hullámverése. Időszakos vízmosások helyeit is gyakran láthatjuk, nagy esőzések idején. Legutóbb 1954. év nyarán volt nagy vízmosás. A mezőbb kivezető utakat teljesen járatlanná tette.

Talajvízes terület lépos mélyedékes rész a Nagyberék folytatása.....kathold. Lapályos területeken gyér fű nő. Ezen terület igazi haszna a tőzeg, amelyet a lakosság tavasszal, nyáron tőzegvágóval, képpával termel ki és használja fel tüzelés. A vízrajz és a gazdálkodás történeti kapcsolata. Az első telepések főfoglalkozásként üzték a halászatot, ma inkább szórakozásként, mint sport horgászok halásznak a Balaton vizén. Ma is megtaláljuk a halász társaságot akik hálóval halásznak. A rengeteg temérdek halzsákmányt szállították falukba, sőt a fővárosba is.

4. Természetes növényzet és állatvilág.

A község egész területét, a templom dombig a Balaton foglalta el. Később ez felöltődött. Nagy része eltözegeződött. Ma ennek a résznek talajvizét a csatorna vezet le. Határunknak ezen a részén legelők alakultak és ennek a dombosabb helyeit szántóföldnek törték fel. Tőlünk keleti és délkeleti irányban a mecsaras terület lecsapolása után a Nagyberéki áll. gazdaság alakult meg, ahol már korszerű eszközökkel, nagyszerű eredményekkel folyik a termelés. A határ nyugati felében nagy kiterjedésű erdőség foglal helyet. Ez az erdőség valenikor, mint természetes növénytakaró egészen a Balaton partjáig húzódott le. Ennek a falu körülötti részét az ember szántóföld részére irtotta ki, illetve tüste fel. Természetes növénytakaró ma már csak a Balaton szegélyén található. Itt ligetes mészek és sok helyen káka, nád, sás és zsonbék váltja egymást.

A partszegély futóhomokos részén nagy kiterjedésű szőlős gyümölcsösök alakultak. Itt legnagyobb részt rizling és csemege szőlők vannak. Később a nyugati határrész dombosabb részeit is szőlővel ültették be. Az erdőmészek láttára később a falu kertjeit is szőlővel telejítették be. Ma már a falu határában a szántó és kapás növények területék egy részén is folyamatban van a szőlőtelepítés.

A falu mesterséges növényzetét buza, rozs, tegezi és burgonya alkotja túlsúlyban. Ezen kívül találunk még cukorrépa, takarmányrépa, zab és takarmány növényeket is. Legnagyobb méreteket azonban a szőlőtermelés veszi igénybe és ez jelenti a lakosság legnagyobb jövődelmét. /1 kath. 25 ezer Ft./

A szőlő közül az osztrák teremtés igen bőségesen. A szőlő termelés lassan háttérbe szorítja a kenyérgabona termesztést. A talaj is inkább a szőlőtermesztésnek kedvez.

Állatvilág kialakulása:

Természetes vizünk állatvilágát a halak sokfélesége adja. Előfordul fogas, süllő, harcsa, ponty, csuka, ón, sárga, keszeg, kárász, garda stb.

Balaton jellegzetes állatai a sikló, béka, fűrggyík és a különböző vizibogarak. Valamikor az itt lakók főfoglalkozását is a halászat adta.

Az erdőben halászat róka, szarvas, őz, vaddisznó tárgyazott, sőt farkas is volt. Ezt bizonyítja az a feljegyzés, hogy a Kéthely községből ide átjáró papot a század elején farkasok támadták meg. Ezek később kivésztek, ma már nincsenek.

Erdőinkben és vidékiaktól elvéve látnak őzet és vaddisznót.

Határunkban a rágcsálók: nyul, egér, hörcsög, ürge, borsz találatok.

Az ember leginkább a szarvasmarhát és sertést neveli. A szarvasmarhát igavonásra használja. Lótenyésztés terén a község ma van maradva. Lótenyésztés fejlesztését, tenyész apaállat istálló létesítésével Népi demokráciánk lehetővé tette.

Gazdasági földrész:

Balatonkereesztur egész határa valamikor szintén tengerfenék volt. Tengercsiga maradványok a dombtetők talajában is feltalálhatók. A Nagyberék felőli lapályos rész másfél évszázaddal előbb még a Balatonnak egy öble volt, melyen át tiszajon Marcellig szállították a badacsonyi bazaltkővet az építkezéshez. A Balatonmárial fenyegeti partszegély is csak a Budapesti-Nagykanizsai fővonal építéseinél szükségessé váló Sió csatorna szabályozása után, egy jó emberöltővel ezelőtt lett összefüggő szárazföld, keletkezését, illetőleg nemokhullángát/turkását a sekélyparton a hullám által felvett homoknak a mindinkább térthódító nádasok közt leszámított üledéke.

Balatonkereesztur 4306 kat. holdas határa, keletkezésének megfelelően különböző összetételű és minőségű talajokból áll. Az 1571 kat. hold szántó tulajdonrészét a sonogyi dombháti lankás hajlatain termékeny lösz talaj. 14-18 arany koronás tiszta jövődelme is mutatja jó minőségét, termelékenységét növeli a nagy víztömeg kiegyenlítő hatása folytán tapasztalt enyhebb éghajlat, az Alpok közelsége

okozta csapadékosabb időjárás. A 695 kat.hold rét és 691 kat.hold legelő a Nagyberek felé nyuló lépos részen terül el. Talaja meszes tőzeg, amennyiben tökéletesebb csatornázással az optimális vízellátást biztosítani lehetne, rendszeres műtrágyázással, megújítani fejlett agrótechnikával kellő szakértelemmel nagyüzemi kertgazdaságot lehetne a berki területeken felállítani. Az állatállomány nagyfokú fejlesztéséhez szükséges takarmánynövényeket bőségesen megteremné a berki terület, a tápanyag, víz és meleg optimális biztosítása mellett.

A renálékony kerti vetemények, tennékek konzerválásához szántóüzem beállítása ennél is inkább célszerű lenne, mert annak fűtéséhez kiválóan felhasználható tőzeg helyben bőségesen rendelkezésre állana.

Az állatállomány fejlesztését nemcsak az általános gazdasági szempontok indokolják, a biztosabb, kiegyenlítettebb jövődelmezőség, a többi állat révén több trágya több termés, de népgazdasági szempontból is fokozott jelentősége van a tej, tejhaszen, tojás, barenfiternelés, nagymérvű fejlesztésének a Balatonpart északi, ahol a sekély víz, a bársonyos, iszapmentes partinokok, a tiszta levegő, sok meleg napfény és bőséges gyümölcsstermelés és a gyermekidültetésre legalkalmasabb térszi partokat az egész Balaton körül. Fejlődését nagy mértékben elősegíti sűrű, prima utálózat, a Budapesti-Nagykanizsai fővonalon kívül, a balatonkeresztúri-Mercali-Somogyzombi vasutvonal is. Mindenesetre kéros és meglepő azonban, hogy Balatonkeresztúr községnek, bár a Balatontól pár száz méterre fekszik, közvetlen balaton partja jóformán nincs.

138 kat.hold szőlő főként a lenkás domboldalakon, illetve a balatoni homokgáton régi, fejlett szőlő kultúrának maradványa. A szőlőt hazánkban több mint másfélszáz évvel ezelőtt a rómaiak telepítették be. Először ép a Balaton partján. A parti fennő homoktalaj, a vízbőség oly kiváló minőségű borteget terem, hogy a legújabb osztályozás szerint partvidékünk I. oszt. borvidékek lett minősítve. Gyümölcsstermelésre is kiválóan alkalmas.

A 410 kat.hold erdő a nyugati dombosabb részen terül el, majd, kizárólag lombos a Marcell áll. Erdőgazdaság kezelésében.

Az állatállomány 289 tehén, 58 üsző, 480 vegyeskoru sertés, 102 ló és 105 juh. Intenzív állattenyésztésre nem mutat, minthogy 2,6 kat.hold szántó, kert és szőlőterületekre egy szarvas /500 kg-os/ állat, ami a szükséges istállótrágyát biztosítani tudja. 1386 kat.hold rét és legelő leg alább kétszeresanyai állat eltartását biztosítani tudja intenzív kultúra mellett. A minőségi termelés és sok kívánnivalót hagy maga után.

A lenaradás egyik fő oka kétségtelen az, hogy a község határának nagy %-a a felszabadulásig nagybirtok volt. A földbirtok felosztásával a fellendülés alapja biztosítva lett. Az eltelt 10 év a teljes megerősödéshez kevés volt. Az elaprotzott kis gazdaságoknál hiányzik az egységes vezetés, a szakértelem, a nélkülözhetetlen gépi és egyéb felszerelés, prima tenyésztőanyag. A jobb, jövedelmezőbb termelékenység csak szövetkezeti gondalkodás útján valószínűleg meg.



A lakóhely története:

A község a 15.sz.elejétől lakott hely.1416-ig szegedi kevént birtok.Utána a veszprémi püspökök is vannak jószágai.

Az első lakói a községek a jobbágyok voltak,tehát jobbágy település.Az első családok neve:Biró,Bala nevezetű,később Gál nevezetű családok telepsznek le a községben.Ma is azok vannak túlsúlyban a községben.

Az első település 3 házból állt.Nyugati irányban indult meg a község építkezése.A 15.sz. elején 5-6 család lakott a 3 házban.Később a település déli irányban folytatódott.

1848.ban 39 család kapott birtokot.A szabadságharcban egy Conka nevű jobbágy vett részt.Amenetli harcok a községet is érintették.A szájhagyomány emlegeti hogy lófarkához kötve megölték egy árulót.

Az 1848-as földosztáskor 99 fertályt osztottak ki./egy fertály: 6 hold szántó, 2 rét,1/2 legelő,1 hold erdő./

A faluközösségek az erdő-legelő joga 99 fertályra 1948-ig fennt állt.

A földbirtok 1660-ban Sárkány Miklósné tulajdona,1703-ban már Festetics Pálé.1726.évi összeírástól 1733-ig Festetics Kristófé,1776.évben Festetics Pálé,később Festetics Taszilóé lett.

A földbirtokosok a 19.sz.ban bérlőknek adták át a község határában levő jószágait.A lakósság kettő bérlőre emlékezik Sváb Sándorra és Nemestóti-Szabó Károlyra.Utóbbi 1945-ig a felszabadulásig volt bérlő.

19.sz.végén a kapitalizmus kibontakozásával a földbirtokosok kénytelenek földet eladni és jobbágyaikat még jobban zsarolni.Eznek következtében Balatonkereszten parasztsága rétegeződik.Vannak akik földet vásárolnak s vannak akik meglévő 1-2 hold földjüktől is kénytelenek szabadulni.

19.sz.végén 80-as években már a kivándorlás szele Balatonkereszturt is érintette.Jó nevezetű ekker vándorolt ki Amerikába.

A 20.sz.elején a rétegeződés és a kivándorlás fokozódik.Ekkor ment ki Fábos és Kánya család.Ferró János is kiment,de később visszajött,ugyszintén Pallér család is.

Az 1919-es Tanácsköztársaság idejéből a lakóság 2 zsidó kommunista kivégzésére emlékszik.Névszerint Wertheimer Ernő és Hathausner Manóra,akiket a fehér terror emberei itt fejték el szökésük közben.Kocsi után kötötték,majd lelőtték őket.Molttestük a mai Balatonkereszturi zsidó temetőben pihen.

A 20-30-as években tovább rétegeződik a parasztság.Többen kölcsönöket vettek fel az Angol-Magyar banktól magas kamatra.Gazdasági válság idején nehéz helyzetek.Tönkrement családok:Nád István,Tóth L,Gazsa László,Gál Istók.Hajdu család is tönkrement,később vagyones önkormányzatok öregek családba fogadásával ismét meggazdagodtak.Biró Gyuri István családja cséplőgép és moter vétel alkalmával a magas kamat miatt tönkrement.

Nagyatádi féle földrefera nem elégítette ki a parasztságot!Kb.1/2-1 hold föld

jutott, családonként. 2 held nagyságu földet mindössze 5 család kapott. Többet vártak tőle. Ez nem volt földreferon, a családok tönkre tevője volt.

Gyár munkásnak nem mentek a faluból. A földművelés mellett háziiparral sokan foglalkoztak. Majdnem mind egyik iparos egyben földműves is volt.

Háziipar gyománt a fonás szövést végezte. Volt takács is a faluban aki szót. Név szerint Nemes György.

Iparosok: Kovács-Látványi Sándor az 1890 években, 1 bográn, 1 cipészből állt a falu iparossága.

1945-ös földosztás kielégítette a parasztságot. Az urasági családok kivül, akik családjuk szerint 10 held földet is kaptak, a parasztság is részesült 1-2 held földdel. Kiosztásra került 2032 kat. held 706-ól terület.

Jelenlegi területe:

szántó	1571	kat.held	974-öl.
kert	46	" "	1439 "
rét	695	" "	325 "
szőlő	138	" "	437 "
legelő	691	" "	1355 "
erdő	410	" "	443 "
mádas	5	" "	659 "
adómentes			
	<u>747</u>	" "	<u>488 "</u>

Összes terület: 4306 kat.held 1320 öl, 41025, 11 arany korona.

A felszabadulás Balatonkeresztur község képét teljesen megváltoztatta. A műút mellett füstös cselédházak, istállók helyen ma szép villaszerű lakóházak épültek. Már eddig 80 családi ház épült.

1945-ben Balatonkeresztur front község volt. Hetenkint cserélt a község gazdát. 5 hónapos front alatt 80 ház leégett, sokan elpusztultak. Házak nagy része megsemmült. Állomás, iskola megromló lett. Hidakat a németek felrebbentették. Lassan indult meg az élet, a helyre állítás. 1946. aug. 1-el a stabil fériát megteremtésével folyamatosan fejlődött a község. A következő években a jó bertonás is elősegítette a gazdák lakóházának helyreállítását, mezőgazdasági eszközök beszerzését.

A község földrajzi helyzeténél fogva sohasem volt elszigetelt. Más tájjal, vármegyével állandó kapcsolata volt. Állandó piaca Marcali és Keszthely. Kapcsolat kiépítését jó vasút és út hálózatának köszönheti.

Vasutak: Budapest Nagykanizai vonal/Déli vasút/állomása Balatennáriafürdő.

Seregnyezed-Balatonszentgyörgyi épült 1890-93-ban, vasút állomás Balatonkeresztur, egyben posta hivatal is itt volt.

Utak: Balatoni műút/körút/1926-ban épült. Ezzel belekerült községünk az ország főutvonal hálózatába.

Marcali kövesút II. rendű országút, a közlekedést ebben az irányban kecsi-

val, kerékpáron, gyalogosan benyolítható le./autóval, tehergépkocsival./
Nagykanizsai betanút 1954. évben készült el, 40 km hosszúságú. Elsőrendi közle-
kedésű út. Balatonkeresztúrtól Nagykanizsáig terjed.

Posta hivatali teendőket sokáig a Balatonkeresztúri Állomásvezető látta el,
csak később lett önálló hivatal ^{1933. július 2. an} a Balaton parton a fürdő élet fejlődött

A községek 1928-ig sem plebánia hivatala, sem jegyzősége nem volt.

1928-ban a Balaton part elvált a Balatonkeresztúrtól és lett önálló község,
mint fürdőhely Balatennáriafürdő. A mai napig is külön álló községként szere-
pel a Balaton parti rész. Itt volt a balatonkeresztúri körjegyzőség is. Az el-
ső körjegyző Kern Pál volt.

A felszabadulás után a tanácsok megalakulásával 1951-ben a község Tanácshá-
zat kapott, ahol intézik a delgozók ügyeit. Nem kell időt pazarolni és fáradni
mint a multban akár Kéthelyre, vagy Balatennáriafürdő székeli jegyzőséghez.

A községben 1951. évben kigyult a fény. Majdnem minden házhoz, gyász. épületekhez
be van kötve a villany.

Telefon központ Balatennáriafürdő posta hivatal. Bekötés Balatonkeresztúr köz-
ségi Tanácsház.

A földbirtok megosztása 1945ig. Paraszt birtokok közé ékelődött a földesuri
birtok. Nem volt mód a határ kiterjesztésére. Ezt csak a felszabadulás tette le-
hetővé. Kb. 1700 kat. hold, volt a hercegi tul./hitbizományi birtok/ Ezek 1/3-a
szántó, 410 kat. hold erdő.

A bérlő a földeket cselédekkel munkáltatta, akik konvenciót kaptak. A földek
művelésében már korszerű gépeket alkalmaztak, így sokkal többet tudott termelni
mint a kisparaszti gazdaságok hiányos korszerűtlen felszereléseikkel.

19. sz. ban faekével lapos vassal munkálták a földeket. 1936. ban ajándékozta oda
faekéjét a Keszthelyi Múzeumnak Gál István. Igavonásra uradalom ökröket, paraszti
gazdaságok szarvasmarha, kis számban lófogatokat, alkalmaztak.

1906-10 között a faluban már sok vetőgéppel találkozunk.

19. sz. ban a gabonát lóval nyontatták ki, majd a XX. sz. 10-15. között lóhúzó jár-
gányos cséplőgép. 1915 ben megjelentek a cséplőgépek. A faluban 5 cséplőgép, majd
később motorok végezték a cséplést.

30 évvel ezelőtt már használták a lóerőre töltőgető kapákat. A faluban 6-7 db
volt.

Földesuri birtokokon részes aratók, 6 hónapi munkások delgoztak /Zalaiak/

A község a termelésben önellátó. Sok szőlő, bor, gyümölcs, pálinka termelése.

Népsűrűség: Egyke nincs. Családekben 2-3 gyermek, sőt nem ritka a 4-5 gyermek
sem. Évi születések száma 20-25. Háború előtt 30-at is elérte, sőt némi évben
tulszármalta. Lélekszám 1129 volt az 1930-as népszámlálás szerint. Mind magyar
anyanyelvű. /1114 r. kat. 6 ref, 1 ág. ev, 7 izr. vallásu./ Lakóházak száma 210.

Jelenleg a község lakóinak lélekszáma 1256 magyar. Lakóházak száma: 316.

20. sz. ban agrárproletár megmozdulás nem volt.

Vagyonszerinti rétegződés:

Zsellér 15 család
 5 holdig a legtöbb
 5-10 hold 30 család
 10 holden felüli 15 család.
 18-20 család cseléd.

A nincstelenség népszám keresetből, házi iparból, főként halászatból éltek. A halászat több esetben a földdel rendelkező családfőeknek is főfoglalkozása volt. Halász társaság 1954-ben szűnt meg. /8 tagu/
 1938-39. évben tenérek halat fogtak, 60-80 cm hosszú, halal a környéki piacokat elárasztották, sőt autókkal Budapestre is szállították k. Jó kereseti lehetőséget biztosított.

A Balaton visszahúzódása folytán kavics bányák keletkeztek, amely az építkezést segíti elő.

Ugyancsak a berkes, lapályos legelőkön a tőzeg kitermelés nyújt kereseti lehetőséget.

Kimondott felkelések, parasztlázadások nem voltak, de a dolg. nép állandó harcban állott a feudális rendszerrel, a bérlővel. Falusi parasztek jogainak kivívása csak 1945-ben, a felszabadulásakor történt meg.

19. században és a 20. sz. elején nagy volt a gyermek halandóság. Édesanyjaik tudatlanságuk következtében nem orvoshoz vitte beteg csecsemőjüket, hanem a kuzslóhoz, javasasszonyhoz.

A községben több TBC-és család van. Ebben a betegségben szenvedők a rendszeres szűrővizsgálat, gyógykezeléssel eredményesen gyógyulnak. Fordult elő TBC-és elhalálozás.

Átlagos életkor 70-80 év. Táplálkozásra sokat adtak. Hus, tej, tejis volt a fő táplálékuk.

Ruházatukat maguk szőtték. Férfiak, bőgatyában, bőujju ingben, kalapban, csizmában. Öregek becskorban, kék kötényt viseltek és úgy mentek a templomba. Fiatalek csizmadrágot és csizmát hoztak.

Lányok leeresztett hajjal, menyecskek mesterséges kontyot, asszonyok 5-6 szelű bőr ruhát, pruszli, cipő, harisnyát viseltek. Öregebbek nagy kendőt viseltek kabátot nem ismerték.

Mai fiatalok öltözködése a városiakkal vetekszik, sőt bizonyos esetekben felül is mulja. A dolg. parasztlányok eléggé divatosak. Mindezt a lehetőséget a magasabb életszínvonal biztosítja.

Kulturális élet:

Régem a kiváltságos 1 népiskola, 1 továbbképző/ismétlő iskola szolgáltatta.

Ezek az intézmények nem adták meg az általános műveltséget. Ennek hiánya a község lakosságán jól tükröződik, sem nem városi, se nem falusi. A Balatoni kultúra sem adott szélesebb körű műveltséget.

A lakosság Készeri nevű tanítót említi elsőnek. Egyesek szerint volt előtte egy öreg, aki megörült. Nevét nem tudja megmondani senki sem.

1900-as években Öveges László volt a tanító I-VI .e. tanított 140 tanulóval.

1905-ben a tanítás 2 tanuló csoportban folyt 2 nevelővel egészen 1935-ig.

1935-ben 3 tanulócsoport 3 tanító tanít 165 tanulóval.

1947. ben 4 tanerős, 1948. június 17. től az állansitástól 6 tanerős 254 létszám

1949. ben 7 tanerős, 1950. szept. 8- val 8 tanerős, 1952. szept. 9- től 9 tanerős,

1953. szept. 1- óta 10 tanerős, teljesen esztett, 8 tanulócsoportban váltakozó tanítás folyik 4 tanteremben.

Népi demokráciánk, iskola politikánk hatalmas fejlődése tette lehetővé, hogy alig 20 év alatt a tanerők száma 3 ról 10-re emelkedjék, ami eredményezi a szakrendszerű oktatást.

A tanítás a kevés számú tanterem miatt váltakozva 45 perces órákban folyik.

Nehézségünk még ez évben teljes felszámolást nyerni, mert épül az új 4 tanteremes iskola.

Igazgató: Heggenői Ferenc	kötelező óra száma	8
Ig. n. Halmas Dezsőné	" " "	16
II. e. vezetői Bakos Elmőné.	" " "	25
II. e. vezetői Puskás Béláné.	" " "	25
III. e. vezetői Lepesi Kálmáné.	" " "	25
IV. e. vezetői Halmas Dezső.	" " "	25
V. e. oszt. fő Béni Ilea magyar tört. tanár.	" " "	22
VI. e. oszt. fő Halmas Dezsőné ig. n.	" " "	16
VII. e. oszt. fő Bakos Elmő, orosz tanár jel.	" " "	22
VIII. e. oszt. fő Szűcs Rózsik tanárnevelési tanár	" " "	23
Méthé Gyula nevelő.	" " "	23

Műveltséget terjesztői a heti heti előadás, rádió / 74 / A lakosság nagy része újságot olvas, rendszeresebb járátja a Szabad Népet / 10 / Semogyi Néplapot / 5 / egyéb folyó iratot / 16 / Szabad Föld 59. Magyar Nemzet 6, Rádió műsor 39

Műveltséget szélesíti, mélyíti a községi könyvtár. Rövid idő alatt 109 olvasója van a könyvtárnak. Könyvek száma / 186 /

Kulturház hiányában az előadások, próbák többször az iskolában vannak. Szindarabok a Balatennáriaifürdő kultúretthonban.

Uri építkezés Festetics féle kastély kb. 1757-ben épült barokk stílusban, a műemlék bizottság 1954 áyaráa műemlékké nyilvánította.

1753-58 között épült a templom, melyet Festetics Kristóf építtette. A hesszhajó és a szentély három csehüvegbelezetát és az oldalfalakat Darffmalster István freskóval beritják. A hesszhajóra keresztcsáráy következik, majd a szentély, melyben

szépen faragott tabernákulumos főoltár van. Az egész templom barekkrekekó stí-
lú. 1944-ben megsérült, de azóta helyre állították. Műemlék.

Néprajz:

Lakóház építése és berendezése. A házak legnagyobb részt tönésfalból, zsúppos
tetős, csapott elejük voltak. A házakat faoszlopra épített pitvar díszítette.
Gyakoriak voltak a füstös kenyhek. Ez az építkezés az első világháború után
szűnt meg.

Lakás besztása 1 füstös kenyha, 1 földes szoba 1-2 kisszerű /4e.4e cm/ abla-
kakkal, 1 kamara.

Lakás ~~berendezése~~ berendezése: padok, kézzel faragott székek, asztal, ágy, tulipános
láda. Szekrény igen ritka volt.

Tűzhely-szabadtűzelő, később szemes kályha, amit a kenyhéből tüsztek és a sze-
tában volt a kályha. Gyakran itt főztek.

A község legrégebbi házai pásztorház, harc ház, Kastély, iskola.

Szekések: Születés időszakában névadás/keresztelés/halotttétel, sírató ének.

Közösségi szekések: Lucázás, betlehenezés, zsibralás, regölés, három király járás,
Balassa járás, születési mulatság, húsvéti lecselés ezek a mai napig is érvényben
vannak.

Hyánsdagás, fenő, mátkatal küldés, paszit/születésker komaasszony viszi/ezek a
szekések kihaltak.

A községnek határában van egy török emlék. Téglából rakott négyzetes eszlep.
Kettős kereszt a tetején. Három eldelt képhelyek vannak benne.

Dülő nevek:

Kavasi dülő/kukerica megavasedett/
Kiserdei dülő/egy kisebb erdőre dül ki./
Rétre dülő
Bekres.

Népművészet:

Volt a faluban egy ember aki szép fafaragásokat, képrémákat, pipaszánt, esternye-
let művésziesen kifaragott fenyelő bicskával-Szép Kálmánnak hívták. Már nem él.

Népdalok:

Régen a 9e-es években az éjjeli őrséget a bakter látta el, aki minden órában
énekelt. Pl. 9 órakor így énekelt-Kilencet ütött az óra, gazdaasszony vigyázz a
szóra. Tűzre, vízre vigyázzatok, hogy kenyheket ne valljatek. Kilencet ütött a
óra.

7e-es években Balatonkeresztúron volt a gorosz báró. Minden este minden házhoz
benézett. Ha nem találta meg a sajtárt, gyufát, kizavarta a nagy lányt, vagy a
menyegskét és hátához vágta a sajtárt, hogy vizet hozzon be.

Népzene:

3e évvel ezelőtt még a fiatalok citera mellett szórakoztak, táncoltak. Fenő

tellfeszítés, kukerica fésztes után. Ilyenkor meséltek, daloltak, költöttek.

Népdal: Kakuk madár az erdőben szépen szól

Elbucszuk a mefelejtés bekertől

Éa is, éa is, elbucszuk a világtól.

Lakodalmaikkor szokásban voltak a vőfély köszöntő versek. Menyasszony kikérése. Édesanyjától búcsúztatása, esküvőről hazaérkezéskor bekérés, vacsraiker köszöntés, dúselés vacsora alatt, menyasszony fejének bekötése.

Uj menyecske jött a házba

Selyem madár kalitkába

Szálljon áldás az arára

Ugy mind az ő asszonyára

Itt áll előttem az ékes menyasszony

Hogy új menyecske fejjel először mulasson

S minden vendégjelek egy nótát juttasson

Táncoljon hát vele mindenki egy kurtát

De vigyázzanak hogy ne az tipegjenek a kukuk cipője sarkát

Aztán majd jönnek meg bankóval a markát.

Népi játékok:

Legények, lányok 14-20 éves korig vasárnap délutánokat az utca közepén bersóztak, különféle labda játékokat játszottak/métázás/Ma már ezek nincsenek. A fiatalok vasárnap délután könyvtárban, moziban, rádió mellett keresik a szórakozásukat.

Jellevenés:

Balatonkereszturi embernek a kedélye jókedvű, vendégszerető, szives, szereti a nevet. Néha a virtusságát a bor váltja ki. Ilyenkor könnyen veszekedik, varokedik. Múltban sílek ritkán multak el sícskázás nélkül. Kis múltévekben még ma is tapasztalható. A kultúra fejlődésével szűk félben van.

Szilaj-duhaj viselkedés megmutatkozott dalaikban táncaikban pl. add ide a Bös-két.

Népszelv:

A község lakossága köznyelven beszél. Elterjedés az idős személyek beszédében van. Zárt a val, ejtik a szavakat l-ezés nincs. Kevés olyan szó van, amit nem j-vel hanem l-el mondanak. Pl. a cséplésnél használt szalmavivő itt: góla. A kettőshangzókat helyesen használják. Kevés tájszót hallani a fiatalok és közepkorúak beszédében, de annál több van a bennszülött öregek kifejezéseiben. Pl. Ha valakit padlásra küldenek: Erny fel a héjba! Vagy: Hozd be a csávást! / meslékesedény / Vagy: Grábláld össze a szénát! / geréblyezd helyett / Szalonna helyett szalánát / eszik a kereszturi pógár. - Tipikus kereszturi szóláshasonlatot nem hallani.

Esetleg: Eg, mint egykor Ujjak / a szemzed község / Udős / idős / mint az ágyon.

/ tik, üstök, tragédia / Há meg ?

A község törzsalakossága a Gaál vezeték nevet viseli. Mivel sok Gaál van a faluban így a megkülönböztetés miatt mellékevet kaptak a családok. Ez a mellékevé sokszor az anyai ágról való ősi vezetékneve, vagy foglalkozásának megjelölése, de leggyakrabban többször csufnév. Pl. Gaál László Balla, Gaál István Magyar Gaál Péter Jenő, Gaál Mihály János Pihe Gaál István Birkás, Gaál János Kádár,

Csufnév: Gaál István csucses, Gaál József, Papi, Gaál József Vili.

Nemcsak a Gaál családok, hanem a Garai, Zsinkó, Simon, Kovács is kapott csufnevet. Pl. Butykás Zsinkó, Melelygós Zsinkó, Restás Garai, Simon Szanyi, Bódis István Szak, Micsi Pista, Bódis József Csétt.

Babona, hiedelem, tapasztalat:

A község lakosságának életében nagy szerepe volt a babonáknak, hiedelmeknek. Szántalmaszer előfordult, hogy az öfefejú, makass keresztúri ember mánes hangulatban szentbe áll az egész kocsmá mulatóival és meg engedett a magánból. Fergott a eicska, szált sz ivog, dult a verekedés. Az ilyen verekedéseket a hatalmas természetű pandurek és később csendőrök is csak messziről nézték. Valaki szaladt a csodatevő javas asszonyért és jött a javasasszony. Jött mint valami görög isten asszony és beleavatkozott a trójai hősök földi küzdelmeiben. Hajlett hátu nagyra idős reszkető csentes kezű öreg asszony cseszegő léptekkel, ment a verekedés színhelyére és a főhősre ráelvasott-miközben hangosan el-el kiabálta magát. Hess gesz hessi.

Nagyon érdekes, hogy a babonák világán keresztül egy gyenge öreg asszony uradaltudta az egész község lakosságát, mert hát ezeknek a javas asszonyoknak beleszólásuk volt mindenben. Ezek a vén asszonyok csedálatot, misztikus erőt ventak maguk köré és ez a babonás miszticizmus végig kísért az akkori ember egész életét. Félelme el, vegyes tisztelettel néztek a beszerkány öregasszonyra a terhes asszonyok, hiszen má a nép hiedelne úgy tudta már a magzatot meglehet rentani. A csecsemő nevelése el sem volt képzelhető javasasszony nélkül. A gyermekbetegség egyik közismert fajtája a szemverés volt. Ezt egy nagyon veszélyes betegségnek tartották még, ez előtt 15-20 évvel is. Meglenetett szemmel verni, gyermeket, serdülőt, öreget, de még állatekat is. Természetes egy ilyen veszélyes betegség ellen a helyi javasasszonyok szántalmas védő intézkedést.

Tuonia kellett tehát minden férfiembernek, hogy kalapjával hárenszer takarja be a csecsemő szemét, ha belép a házba, a nőnek pedig keadójevel kellett betakarítani a csecsemőt. Ha a gazda megmutatta jószágot barátainak szemétt fáradt szemmel nem volt szabad megnézni és a megnézés után illet őket leköpni. A leköpés után ezt kellett mondani "pü-pü-randák"

Bár megverték a kellő intézkedések a szemverés ellen és mégis megtörtént szántalmas esetben, hogy megverték szemmel egy kislányt, kislányt, vagy idősebb nőt. Ebben az esetben elvitték a szemvertet a javas asszonyhoz. A javas asszony tüzes parázs parázsát választotta ki a tűzhelyből. A tüzes parázs szemét attól tette függővé, ha

hány ember gyászított a szemverésben. Az rendszerint három félre velt, így tehát három paraszta került a javasasszony serpenyőjébe, vagy ráéltetés után a paraszkat a következő szöveg kíséretében keresztelte: kalap alá-kentty alá-szalag alá. Ha az izzó paraszta kalap alá szóra süllyedt az edény felé, akkor férfi volt a szemverő, ha kentty alá akkor asszony, ha szallag alá akkor leány volt. A falu lakossága természetesen vette, hogy vannak szemverések, mely esetben más nem segít a bűzves víz alkalmazása. Itt nemcsak a viasz öntés, az ugynevezett öntés hoz kellő eredményt. Így tehát súlyosabb szemverés esetén és a megrentések esetén még kellett önteni a szentelt vizet. Egy alkalommal felelvasztott a javasasszony a serpenyőben. Aztán a folyékony viaszt hirtelen mezdulattal a beteg feje fölé tartotta. Utána hideg vizes edénybe öntötte. A viasz a hideg vízben kerek, lapos lepény alakot nyert. A hideg viasz a hideg vízbe öntés pillanatába megmerevedve hajszes felületet kapott. Ezt a felületet magyarázták a javasasszonyok a megrentő képmásának.

A falunk babenás javasasszonyai különféle szereket alkalmaztak az állatbetegségekre. Ilyen érdekes szokás volt Karácsony este az asztal alá egy kis kötegszalagot helyeztek el, fel az asztalra pedig a karácsonyfa alá tették a kalapot, ha beteg volt az állat, főleg ha fájt a hasa, ezzel a kalappal veregették xxxxxx meg. Az állat megbetegedésénél használatos volt még a szentelt barka, vagy szenteltvíz használata is.

Az öregek meséiből lehet még ma is hallani a javasasszonyok "eldani, kötni" használati ártani tudnak. Ezek a legendák meglevenednek egy egy öreg, a sírhoz hajló anyóka, vagy apóka ajkán. Ilyen öreg mesélő volt a faluban Mórincz János bácsi.

Téli este volt. Kint zord szél tépte a fák csupasz galyait. Herdta arról a szél a havat Bent a kicsinyke paraszta viskóba, akkor még pipics világította meg a körül ülők arcát. János bácsi mesélt, a tűz duruzsolt. - Aztán elliadult nagyapám a hegyről. Négy erős ökör könnyedén húzta az üres szekeret. Nagyapám akkor még fiatal ember volt és mellette én ültem a szekér ülésen. Egyszer csak nagy erős ökör megállt. Nagyapám biztatja az ökrök igyekeznek, hiszen nem volt azokkal semmi baj. - Ne haj te ne-kiaál nagyapám. A kecsi csak áll. Az ökrök fölyik a verejték. Elkáramkotta magát az öreg. Utánuk terhes székén jött. Tele badacsenyi bazalt kővel. Nagyapámól feljött az átok. A hét mindenséges keserűt kendernek. Hát azt gondolja én belekő vagyok, az én ökrei mel húzabja a követ. Na majd ezek én kendernek-erdítette. Erre ledöbögte sucsáját és előkepte fütykös botját és a földre dobott ruhát elkezdte püfölni. Volt erre jaj veszélykelyes. Kiaál, jajgatott könyörgött a hátralévő szekeres gazda, Jaj, jaj ne bántson kender! Semmi tőseet nem húzatom a terhet a kender ökrökkel.

Bizony a nép hiedelmek akkora hitte, hogy a beszerkányok tudnak nagyon jól, de tudnak nagyon rosszat is elkövetni. Ezért aztán gyűlölték a beszerkányokat. Miután Könyves Kálnán beszíratotta a beszerkány peresket, nem volt más teendő.

mint a beszerkányok ellen kidelgezni a védekezési rendszert. Hiszen a beszerkány előtt nem volt lakat, zár. A beszerkány betudott menni mindenheva ahova csak akar. Öreg emberek mesélik, hogy ők látták amikor nap kelte előtt egy talyiga kerék gurult végig a főutcán. Ugy vélték, hogy X nevű embert, akinek az orvos már nem tudott segíteni, a beszerkány rontott meg.

28 éves X Pista levette az egyik beszerkány kertjében a szép piros almákat és egy szeles viharos napon ellepte azokat. A beszerkány anyó nem volt rest, a lábnyomokat felszedte egy vászon zacskóba és ezt felakasztotta a mészókénányon a füstre. A telvaj pedig hervadt, sápatt mindaddig míg el nem ment a beteg fiatal ember anyja a javasasszonyhoz. -Némén könyörüljön még a fiama. Megbánta, hogy ellepte az almáját-mondta. Az öregasszony levette a füstől a lábnyomokat és a fiatal ember meggyógyult.

A szerelmeseik mindentudó tanácsadója a javasasszony volt. Ha a fiu nem akarta észrevenni a lányt, vagy a lánynak nem kellett a fiu-a következő volt a tanács. -Reggel napkelte előtt egy zöldlevelű békát. Napkelte előtt keress egy nagy bely. A hangyaboly lyukában tedd bele a gyufás dobozba zárt békát-de vigyázz, mert a hangyák ott kezdik a békát és a béka keservesen sír és ha ezt a sírást meghallod megsüketülsz. Menj el aztán a maradék ujheld pénteken éjfélkor a belyhez, vedd ki a dobozt melyben márcsak a béka csentjei lesznek. A csentek között találatsz egy kis villát és egy gereblyét. Ha azt akared hogy szeresen a lány, a gereblyével gereblyézd meg-ha azt akared, hogy elmaradjon böködöt meg a kis villával.

Az öregek elmesélik, hogy megrentették a teneszt, vereset rejttek tőle, vagy reggel teljesen üres volt a tenés tögye.

A 13 szán, a péntek, a macska átrutása az uton szerencsétlenséget jelentett. A menyasszonyak kellett először rálépni a fiatal férj lábára, amikor jöttek ki a templomból, hogy ő legyen az ur a háznál. A bagoly nuhogása halált jelentett a családon.

Ezeknek a babonáknak már csak a nyoma van meg, és kevésbé használja a nép.

Balatonkeresztúr, 1955. márc. 25. éi.



Tengerdi Ferenc
ált. isk. igazgató

92

92

Balatonkeresztúr
község
monográfiája.

